

РОЗВИТОК ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглянуто напрями підвищення інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств та наукове забезпечення розвитку цього напрямку фінансування. Надано пропозиції щодо розвитку інвестиційного забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств.

Directions to increase the investment attractiveness of agricultural enterprises and scientific support for the development of this area of funding were considered. Proposals for the development of investment support for agricultural enterprises were given.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Ефективний розвиток аграрного сектора економіки України та підвищення конкурентоспроможності вітчизняних сільськогосподарських підприємств неможливі без їх фінансової підтримки за рахунок інвестиційних ресурсів. Кризові явища у світовій і вітчизняній економіках обумовили скорочення інвестиційних програм національних та зарубіжних інвесторів в аграрну галузь України. Важливість фінансової підтримки національної аграрної галузі обумовлена тим, що сільськогосподарські підприємства є вагомим експортером, джерелом валютних находжень, а також джерелом наповнення бюджетів різних рівнів. Підприємства аграрної галузі створюють значну кількість робочих місць не тільки на власних підприємствах, але й на підприємствах супутниках, споживачах, постачальниках, адже саме їх продукція є основою для функціонування різних галузей промисловості. Створення привабливих умов для потоку інвестицій в аграрні підприємства сприятиме розвитку не тільки агропромислового виробництва в цілому, але й інших галузей. Отже, розробка заходів щодо підвищення інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств та наукове забезпечення розвитку цього напрямку фінансування є актуальною проблемою, яка потребує нагального вирішення.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Значний внесок у розробку основних положень теорії та практики формування джерел інвестування сільськогосподарських підприємств, підвищення їх інвестиційної привабливості зробили вітчизняні науковці: А. Г. Бабенко, В. П. Галушко, М. С. Герасимчук, С. О. Гуткевич, О. І. Гуторов, М. І. Кісіль, М. Ю. Коденська, Г. П. Лайко, А. А. Пересада, П. Т. Саблук, В. П. Савчук, А. М. Третяк, А. В. Чупіс та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Значна частина питань, пов'язаних з дослідженням сутності та оцінки інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств недостатньо розкривають специфіку цього питання або потребують удосконалення. Для успішного подолання кризових явищ у галузі саме державна фінансова підтримка більшістю вчених-економістів вбачається як можливий вихід аграрних підприємств із складного стану у напрямку забезпечення фінансової стабільності, підвищення інвестиційної привабливості аграрних підприємств, з урахуванням їх регіональної специфіки.

Постановка завдання. Метою статті є оцінка сучасного стану та визначення перспектив розвитку інвестиційного забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією із важливих проблем, що стримує ефективний розвиток сільськогосподарського виробництва в Україні, є недостатня державна підтримка та його інвестиційне забезпечення. У переважній більшості розвинутих країн світу, а сьогодні вже й у країнах із трансформаційною економікою, процеси

державного регулювання економіки стосовно аграрного сектора тісно пов'язані з державною підтримкою сільськогосподарських товаровиробників усіх форм власності. Підтримка держави здійснюється в різноманітних напрямках, але завжди має загальнонаціональний характер. Вона стосується, насамперед, захисту вітчизняного товаровиробника, інвестування діяльності неvirобничого характеру тощо [1, с.257–263].

Досліджуючи інвестиційну привабливість підприємств аграрного сектора більшість вітчизняних науковців характеризують сільське господарство як галузь, до якої зростає інтерес інвесторів з позиції вкладення капіталу [2, с.478]. Порівнюючи основні галузі матеріального виробництва, а саме, промисловість та сільське господарство, мисливство, лісове господарство, зазначимо, що у динаміці за 2010–2012 рр. кількість збиткових підприємств у аграрному секторі України зменшилася з 30,5% у 2010 р. до 16,7% у 2011 р. та 21,9% у 2012 р. У промисловості також є тенденція до зменшення збиткових підприємств (з 42,5% в 2010 р. до 39,7% в 2012 р.), але їх питома вага майже у два рази більше ніж у сільському господарстві, мисливстві, лісовому господарстві (табл. 1). Крім того, і величина чистого прибутку господарств сфери сільського господарства, мисливства, лісового господарства має достатньо високі тенденції до зростання. Обсяг продукції сільського господарства у фактичних цінах за січень–лютий 2013 р. становив 14,6 млрд. грн. (січень–лютий 2012 року – 13,1 млрд. грн.).

Таблиця 1

Чистий прибуток (збиток) за окремими видами економічної діяльності [3]

Показники	2011 р.		2012 р.		2013 р.		2013 р. у % до	
	млн. грн.	у % до загальної кількості підприємств	млн. грн.	у % до загальної кількості підприємств	млн. грн.	у % до загальної кількості підприємств	2011 р.	2012 р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство								
Чистий прибуток (збиток)	17276,0	-	25383,5	-	27001,3	-	156,3	106,4
Підприємства, які одержали:								
– прибуток	22162,7	69,5	30348,8	83,3	33903,2	78,1	152,9	111,7
– збиток	4886,7	30,5	4965,3	16,7	6901,9	21,9	141,2	139,0
Промисловість								
Чистий прибуток (збиток)	11889,6	-	32229,9	-	2023,0	-	17,0	6,3
Підприємства, які одержали:								
– прибуток	50339,6	57,5	82470,1	60,8	67336,3	60,3	133,8	81,6
– збиток	38450,0	42,5	50240,2	39,2	65313,3	39,7	169,9	130,0

У валовій доданій вартості за 2013 р. частка сільського господарства складала 9,2%, а зайнятість – майже третину працюючого населення. За статистичними даними індекс обсягу сільськогосподарського виробництва у січні–серпні 2013 р. порівняно з відповідним періодом 2012 р. становив 95,5%, у т. ч. у сільськогосподарських підприємствах – 90,5%, у

господарствах населення – 99,5%. Індекс обсягу виробництва продукції рослинництва становив 90,9%, продукції тваринництва – 102,2%. Наслідком є те, що в Україні, яка має найкращі сільськогосподарські угіддя в Європі – 41,6 млн. га (близько 69,0% території) та посідає одне із провідних місць у світі за площею ріллі, продуктивність сільського господарства є нижчою від рівня загальноєвропейських та загальносвітових стандартів.

Обсяги капітальних інвестицій, освоєні підприємствами сільського господарства є невеликими. Так, у 2013 р. в Україні освоєно 263 727,7 млн. грн. капітальних інвестицій, із яких 16 052,8 млн. грн. – в галузі сільського господарства (6,1% загального їх обсягу). Із загального обсягу освоєних капітальних інвестицій більша частина – 156 149,3 млн. грн. (59,0%) була зроблена за рахунок власних коштів підприємств та організацій, 16,0% – за рахунок кредитів банків і лише 6,0% – за рахунок коштів державного бюджету. Лише за деякими із галузей спостерігалось зростання обсягів використаних капітальних інвестицій. Так, у сільському господарстві індекс (2013/2012 рр.) становив 110,5%, у промисловості – 179,8%, у діяльності транспорту та зв'язку – 113,4%.

Тому необхідно не тільки зменшити вплив таких стримуючих сільськогосподарську діяльність факторів як податки, нестача нового устаткування і механізмів, оборотних коштів та працівників, але й забезпечити мобілізацію всіх можливих інвестиційних ресурсів. Потреба сільського господарства України в інвестиціях є вкрай необхідною та свідчить про наявність достатньо високих резервів для інвестування виробничого середовища. Крім того, розробка та впровадження інвестиційних механізмів розвитку надаватимуть можливість аграріям максимально задовольняти потреби в фінансових ресурсах, враховувати та страхувати ризики, залучати інноваційні продукти, з їх використанням виробляти якісну й конкурентоспроможну продукцію та отримувати доходи, адекватні витратам.

На сучасному етапі розвитку економіки України посилюється роль місцевих органів державної влади в управлінні розвитком аграрних підприємств на основі регулювання інвестиційної активності, що виражається в активній роботі влади щодо залучення вітчизняних та іноземних інвестицій (рис. 1). Процес формування інвестиційної політики включає розробку цільових програм, які спрямовані на пріоритетний розвиток підприємств аграрного сектора, пошук інвестиційних ресурсів і ефективне їхнє використання з метою досягнення позитивної економічної та соціальної ефективності.

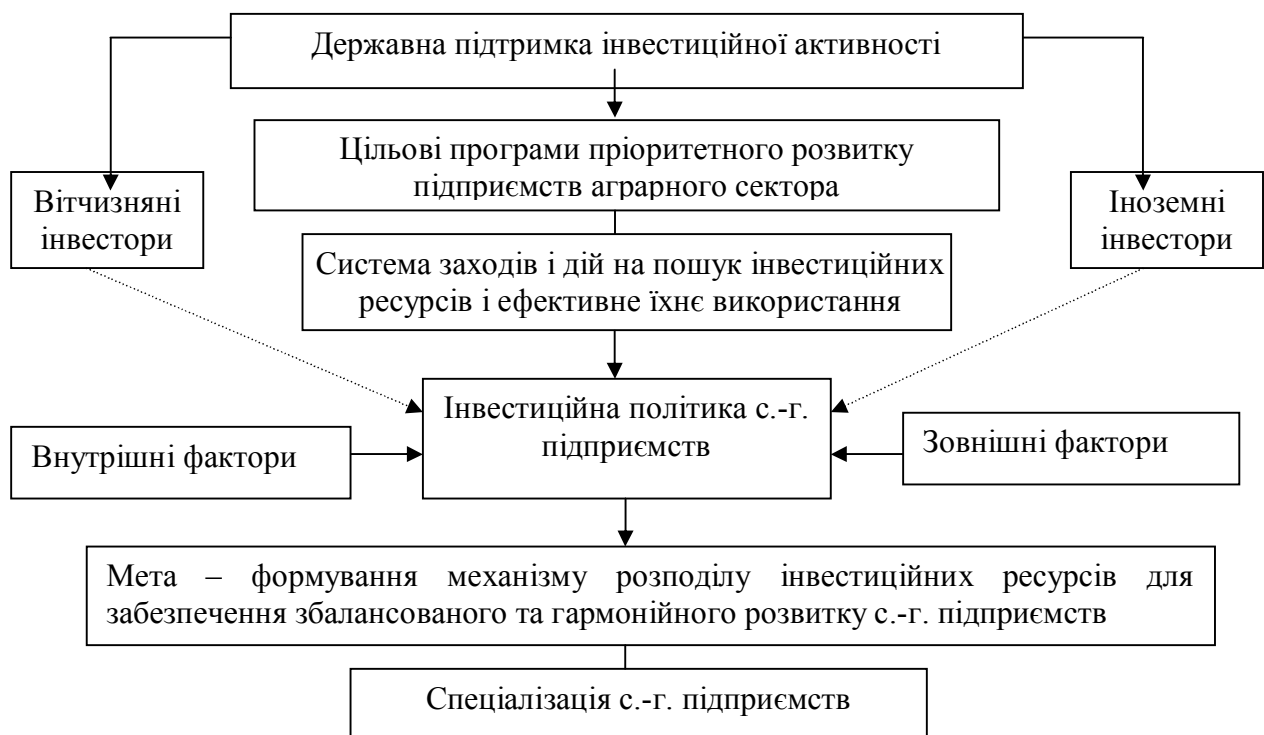

Рис. 1. Механізм залучення інвестицій у сільськогосподарські підприємства

Виважена інвестиційна політика є визначальною передумовою розвитку аграрного виробництва і обумовлена певними факторами, які доцільно поділяти на зовнішні та внутрішні. Зокрема, внутрішніми факторами є: технічна база підприємства; ефективність діяльності; платоспроможність; місце підприємства в галузі, на ринку; рівень менеджменту; рівень кваліфікації працівників персоналу; структура витрат на виробництво.

Не менш важливими є і зовнішні фактори, а саме: політична й економічна стабільність, рівень розвитку ринкового середовища та інфраструктури, стає правове поле, ступінь стимулювання інвесторів створенням певного податкового клімату та валютного режиму, позиція країни на світових ринках, розвинута банківська мережа, темпи інфляції [4]. Оскільки діяльність багатьох сільськогосподарських підприємств ще збиткова і неприваблива для інвесторів, то ключовим моментом вибору об'єктів інвестування є визначення інвестиційної привабливості сфер і напрямів вкладання коштів. Зокрема, для оцінювання інвестиційної привабливості підприємства є дослідження ступеня активності інноваційної діяльності, оскільки саме вона дозволяє створювати нові методи виробництва і управління, нові види продукції, що забезпечують більш високу продуктивність праці при менших витратах.

Переважає більшість аграрних підприємств Херсонщини не мають можливості самостійно фінансувати масштабні інвестиційно-інноваційні проекти. Так, відсоткові ставки за банківськими позиками дуже високі, а державний бюджет є дефіцитним, що означає – держава не має можливості фінансово підтримувати інвестиційно-привабливі підприємства аграрного сектору. Структуру капітальних інвестицій та інвестицій в основний капітал, а також джерел їх фінансування наведено на рис. 2.

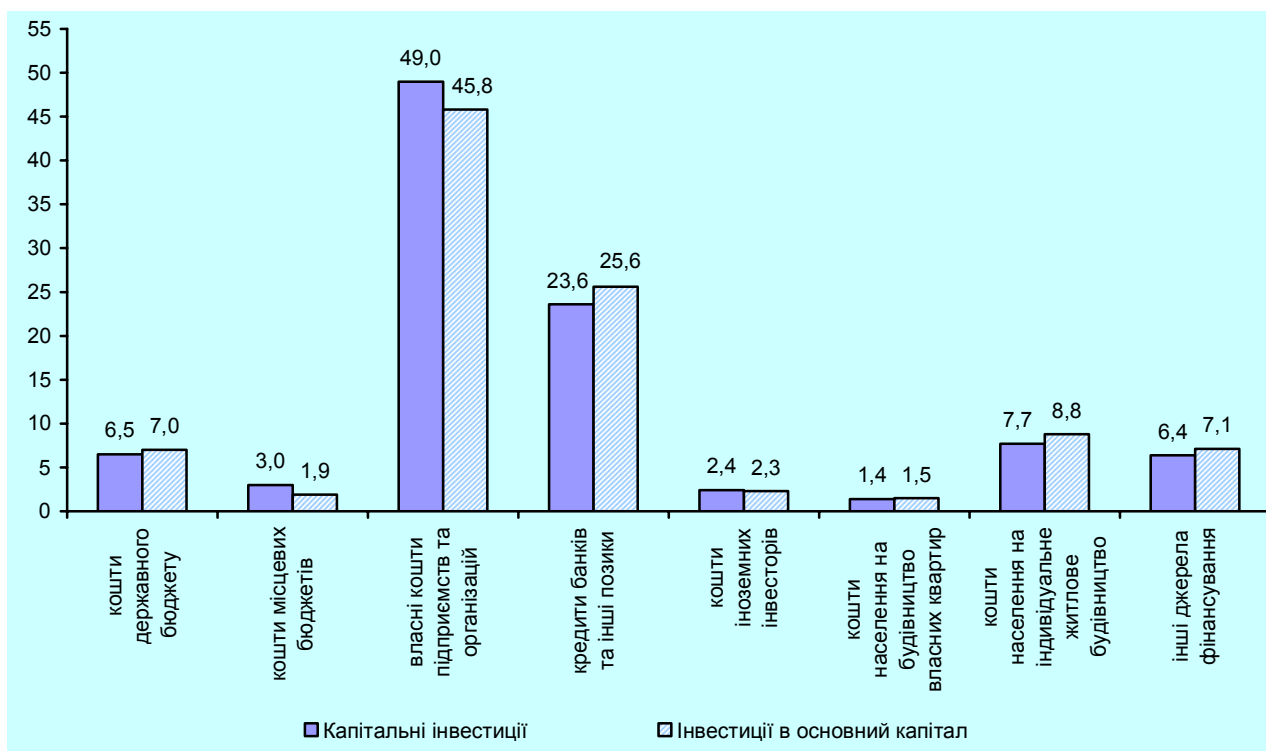

Рис. 2. Структура капітальних інвестицій та інвестицій в основний капітал за джерелами фінансування по Херсонській області у 2011 р., %

Так, близько 50% капітальних інвестицій та інвестицій в основний капітал здійснюється за рахунок власних коштів підприємств і організацій, за рахунок кредитів банків та інших позик фінансується майже четверта їх частина, лише 6,0–9,0% фінансується за рахунок коштів державного бюджету, коштів населення на індивідуальне житлове будівництво та інших джерел і зовсім незначна частка (від 1,5% до 3,0%) припадає на кошти

місцевих бюджетів, іноземних інвесторів. Для порівняння зазначимо, що за даними Держкомстату України головним джерелом фінансування інвестицій в основний капітал залишаються власні кошти підприємств і організацій, за рахунок яких, станом на 01.01.2012р., освоєно 54,0% від загального обсягу капіталовкладень. Частка залучених і запозичених коштів (у тому числі, кредитів банків та інших позик, коштів іноземних інвесторів) у загальних обсягах капіталовкладень становила 21,0%. За рахунок державного та місцевих бюджетів на початок звітного періоду залучено 10,4% інвестицій в основний капітал. Частка коштів населення на будівництво власного житла на початок 2012 р. становила 9,4% від загального обсягу капіталовкладень.

Дослідження особливостей фінансування діяльності сільськогосподарських підприємств з урахуванням внутрішніх та зовнішніх джерел, свідчить про поступове підвищення інвестиційної привабливості вкладення коштів у господарства аграрної галузі Херсонської області. Інвестиційні ресурси необхідні для розширення сільськогосподарського виробництва, формування інвестиційної привабливості аграрних підприємств з метою забезпечення зайнятості населення. Необхідно також відзначити сприятливе фізико-географічне розташування регіону для розвитку галузі, але наявність великої кількості проблем, успадкованих з радянських часів, зменшують кількість бажаючих інвестувати в розвиток діяльності підприємств сільського господарства. Крім того, проведені аналітичним центром «Інститутом реформ» дослідження інвестиційної привабливості регіонів України показали те, що всі області півдня України, зокрема і Херсонська область мають високий рівень привабливості для інвесторів [5].

Розглянемо показники інтенсивності здійснення інвестиційних вкладень в сільське господарство Херсонської області, які представлено в табл. 2.

Таблиця 2

Показники інтенсивності капітальних вкладень у сільське господарство Херсонської області [3]

Показник	Роки				
	2009	2010	2011	2012	2013
1	2	3	4	5	6
Капітальні інвестиції, тис. грн.	364809	1185621	529018	614600	753526
Кількість діючих сільськогосподарських підприємств, од.	2760	2789	2673	2582	2591
Інвестиції на 1 сільськогосподарське підприємство, тис. грн.	132,18	425,11	197,91	238,03	290,82
Площа сільськогосподарських угідь, тис. га	1970,9	1971,1	1970,9	1970,7	1969,5
Інвестиції на 1 га сільськогосподарських угідь, грн.	185,1	601,5	268,41	311,87	382,6
Чисельність працівників, зайнятих у сільському господарстві, осіб	164,3	156,2	140,9	137,2	143,9
Інвестиції на 1 працівника, зайнятого в сільському господарстві, тис. грн.	2220,38	7590,4	3754,56	4479,6	5236,46
Вартість основних засобів, тис. грн.	24066766	3985319	4731891	5412982	5990414
Інвестиції на 1 грн основних засобів сільського господарства, грн.	0,015	0,297	0,112	0,113	0,125
Валова продукція сільського господарства у постійних цінах 2010 р.; млн. грн.	5514,5	7819,1	7911,9	8142,3	9964,3
Інвестиції на 1 грн валової продукції сільського господарства, грн.	66,15	151,63	66,86	75,48	75,62

За наведеними даними можна стверджувати, що в динаміці за 2009–2013 рр. інвестиційна привабливість сільського господарства Херсонської області підвищилась. Серед сильних сторін галузі варто виділити сприятливі кліматичні умови порівняно з іншими регіонами України, розораність земель тощо. До слабких сторін можна віднести недостатній розвиток інфраструктури та неперестигність галузі через низький рівень заробітної плати і відсутність перспектив для молоді.

Водночас зазначимо, що за результатами дослідження Європейської Бізнес Асоціації, у першому кварталі 2012 р. індекс інвестиційної привабливості України в цілому становив 2,18 балів за п'ятибальною шкалою (в останньому кварталі 2011 р. – 2,19), що є найнижчим значенням за 4 роки. Основними чинниками негативного сприйняття інвестиційного поля України інвестори називають: недоліки податкової системи та Податкового кодексу України, посилення тиску з боку владних структур та зарегульованість ринку, корупцію, недосконале правове середовище, непрозорість судової системи, технічні бар'єри у процесі митного оформлення та відшкодування ПДВ, труднощі при отриманні банківських кредитів.

Щодо інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств зазначимо, що більшість проаналізованих підходів передбачають виділення показників фінансово-господарської діяльності підприємства, розрахованих на основі даних бухгалтерської та фінансової звітності. Але на етапі оцінювання рівня привабливості підприємства для інвестора, фахівці у сфері інвестиційної діяльності займають двояку позицію. З одного боку, вони стверджують те, що привабливими для інвесторів необхідно вважати підприємства, які є прибутковими, а з іншого, – підприємства, які володіють певною матеріально-технічною базою, проте не здатні самостійно брати і виконувати зобов'язання через недостатність обігових коштів, енергомісткість продукції, відсутність кваліфікованих кадрів тощо [6, с.156].

Для оцінки інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств Херсонської області був використаний метод бальної оцінки на основі інтегрального показника, запропонованого О. І. Гуторовим та К. М. Крамаренко, з урахуванням авторської редакції деяких груп показників. Основу методу становить виділення п'яти рівнів інвестиційної привабливості підприємства (табл. 3), а віднесення суб'єкта господарювання до тієї чи іншої групи є результатом оцінювання розрахованих показників фінансово-господарської діяльності за 100 бальною шкалою. Така оцінка виставляється виходячи з того, чи досягнув той чи інший показник нормативного значення та (або) чи відповідають тенденції зміни значень показників бажаним або нормативним [7, с.69–73].

Таблиця 3

Характеристики бальної оцінки інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств [7, с.69–73]

Бали	Рівень інвестиційної привабливості підприємства	Характеристика
90–100	Високий ступінь інвестиційної привабливості	Відмінний фінансовий стан
80–89	Підприємство інвестиційно привабливе	Досить гарний фінансовий стан, підприємство з мінімальним ризиком
60–79	Середня інвестиційна привабливість	Задовільний фінансовий стан
40–59	Мінімальна інвестиційна привабливість	Підприємство має недостатній рівень платоспроможності, високий рівень ризику
0–39	Підприємство інвестиційно непривабливе	Незадовільний фінансовий стан, вкладення коштів у таке підприємство є дуже ризикованим

На основі оцінки фінансово-економічних показників функціонування аграрних підприємств регіону, автором визначено те, що Херсонщина є агропромисловим регіоном України і протягом останніх років стала привабливим місцем для іноземних інвесторів.

В сільське господарство вкладаються значні приватні інвестиції. В області є підприємства, які завдяки залученню інвестицій в сільськогосподарське виробництво досягли значних виробничих, економічних та фінансових результатів господарювання. Так, яскравим прикладом успішного використання херсонської землі, праці, вигідного географічного розташування, соціальних умов та старовинних традицій населення є діяльність відомого далеко за межами України підприємства з іноземними інвестиціями «Чумак». Торгова марка «Чумак» відома виробами консервованої продукції, багатьма видами кетчупів, майонезів тощо. Продукція цієї фірми відповідає вимогам якості та стандартам європейського рівня, про що свідчать численні перемоги на міжнародних конкурсах якості.

У країнах з розвинутою ринковою економікою проблеми, які негативно впливають на інвестиційну привабливість, вирішуються комплексно, що підвищує ефективність залучення капіталовкладень у сільськогосподарське виробництво. Тому автором визначено напрями підвищення інвестиційної привабливості для забезпечення стійкого економічного розвитку та поліпшення виробничої діяльності аграрних підприємств (рис. 3). Іншим прикладом успішної співпраці європейського досвіду та капіталу і херсонських природних та людських ресурсів є діяльність спільного українсько-німецького підприємства «Флемінг+Вендельн Україна». Підприємство розпочинало свою діяльність з експорту зернових. Згодом керівництво підприємства змінило стратегію і крім виключно торговельних операцій фірма стала займатися вирощуванням та переробкою зернових. Значний внесок у підвищення соціально-економічних показників області зробили ТОВ «Механічний завод», ТОВ «Ведичне екологічно-чисте сільське господарство Махаріші», ТОВ «Агроінвест», ТОВ «Херсонес».

Рис. 3. Напрями підвищення інвестиційної привабливості с.-г. підприємств

Для підвищення ефективності виробництва, збільшення його обсягів та випуску конкурентоспроможної продукції важливим напрямком є удосконалення їх матеріально-технічного стану, відновлення складу виробничих засобів, що передбачає виробництво нових видів сільськогосподарської техніки, її якісне вдосконалення. Використання техніки нового покоління, поліпшення інвестиційного клімату та розвиток міжнародного співробітництва дозволить підвищити продуктивність сільськогосподарської праці та освоювати сучасні ресурсозберігаючі технології. Техніка, технології, організація праці та виробництва як складові науково-технічного прогресу здійснюють значний вплив на розвиток підприємств аграрного сектора. Крім того, потребує удосконалення кадрове забезпечення підприємств аграрного сектору, покращення демографічної ситуації та рівня життя сільського населення, що є не менш важливою умовою підвищення їх інвестиційної привабливості.

Висновки і перспективи подальших розробок. Результати проведеного дослідження свідчать про доцільність державної підтримки й фінансування у розвиток сільського господарства, що потребує реалізації комплексу заходів з метою підвищення інвестиційної активності регіону, виявлення у діяльності інвесторів перешкод та визначення заходів їх подолання, забезпечення зростання надходжень інвестицій і розв'язання завдяки цьому найголовніших проблем та завдань соціально-економічного розвитку області. Визначені напрямки розвитку підприємств аграрної галузі, виходячи із особливостей природно-ресурсного, соціально-економічного потенціалу, мають пріоритетність у підтримці інвестиційних проектів та бізнес-ідей органами виконавчої влади та місцевого самоврядування. Результати проведених розрахунків інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств Херсонської області підтверджують тенденції до концентрації потоків в економіку області. На думку автора, повинна здійснюватись державна підтримка розвитку базових галузей аграрної економіки з метою сприяння забезпечення доступу аграрних товаровиробників до інвестиційних ресурсів для формування продовольчої безпеки країни в довгостроковій перспективі та підвищення життєвого рівня громадян.

Список використаної літератури

1. Бланк И. А. Инвестиционный менеджмент: учеб. / И. А. Бланк. – К.: Эльга-Н, НИКА-ЦЕНТР, 2001. – 448 с.
2. Саблук П. Т. Інвестиційна привабливість аграрно-промислового виробництва регіонів України / [П. Т. Саблук, М. І. Кісіль, М. Ю. Коденська та ін.; за ред. М. І. Кісіля, М. Ю. Коденської]. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 478 с.
3. Публікації документів Державної Служби Статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/operativ/menu/menu_u/fin.htm.
4. Бабенко А. Г. Напрями інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vkhnau_ekon/2011_12/pdf/01.pdf.
5. Аналіз інвестиційної привабливості міст і регіонів України / Дослідження державного аналітичного центру «Інститут реформ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bdo.com.ua/Default.aspx?id=74&item=228>.
6. Лайко Г. П. Формування інвестиційної привабливості підприємств АПК / Г. П. Лайко. – К.: ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2005. – 202 с.
7. Гуторов О. І. Оцінка інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств / О. І. Гуторов, К. М. Крамаренко / Економіка АПК: міжнар. науково-виробн. журнал. – 2009. – № 10. – С. 69–73.